

Rizsföldek eltűnt kincsei: műtárgy-kereskedelem Délkelet-Ázsiában

28

Délkelet-Ázsia földrajzi helyzetéből fakadóan az emberiség történetében, régmúltjában jelentős szerepet játszott. Területén számos kereskedelmi útvonal haladt át, a hajózási útvonallakkal összekötve olyan jelentős területeket,

mint Kína és India. Kedvező fekvésének és a természeti kincsekben való bővelkedésének köszönhetően több jelentős tárgyi, szellemi vagy épített emléket hátrahagyó kultúra, királyság, birodalom jött itt létre az évezredek folyamán. Sajnos, ahogy a világban szinte mindenhol, a műkincs-kereskedelem a bolygó ilyen édenkerti szegletében is komoly kihívás elé állítja a kulturális örökség védelmezőit.

Terrakottaszobor egy aukciósház kínálatából
(Majapahit Birodalom, 14–15. század)

Dél-kelet-Ázsia az egyik alrégiója Ázsiának, melyet Kína, Japán, Óceánia, a Csendes-óceán, Pápua Új-Guinea, Ausztrália, az Indiai-óceán, a Bengáli-öböl és Kelet-India határol. Méretében szinte megegyezik az Európai Unió területével. Két nagyobb földrajzi egységre osztható: a szárazföldi területekre, melyek a kontinensen helyezkednek el, úgy, mint Vietnam, Laosz, Kambodzsa, Thaiföld, Mianmar, Malajzia. De jelentősek a szigetvilághoz tartozó területek is: Indonézia, Fülöp-szigetek, Szingapúr, Malajzia bizonyos részei, Karácsony-szigetek, Kókusz-szigetek, az Andamán- és Nikobár-szigetek stb. Szinte a régió egészére jellemző a trópusi éghajlat, mindössze Vietnam és Mianmar északi részei esnek a szubtrópusi éghajlati övbe.

Determinált kezdetek: a gyarmati múlt

Európában a korai ásatásokból származó leletek az esetek többségében helyi mecénások és gyűjtők magánkollekcióit gyarapították. Számos esetben e korai gyűjtemények alapjain jöttek létre a későbbi közgyűjtemények, a mai múzeumok. A helyi leletek és műtárgyak

így az esetek nagy részében helyben, de legalábbis az adott ország határain belül maradhattak. Délkelet-Ázsia esetében azonban ez történeti okokból másképpen alakult. Az európai gyarmatosítással együtt ér-

kezett meg a térségbe ugyanis a műkincsek iránti kielégíthetetlen vágy is. Az alárendelt szerepben lévő gyarmatoknak nem állt módjában védelmezni saját kulturális javaikat. Az egyes délkelet-ázsiai államok függetlenségének elnyeréséig lényegi változás nem történt a gyarmati időkben kialakult rendszerben, így hosszú időre teljesen elfogadott normává és sokak megélhetési alapjává vált a régi tárgyak eladása a gazdag külföldieknek.

Őserdők és rizsteraszok titkai

A műkincsek védelmére tett délkelet-ázsiai erőfeszítések mértéke és módja országonként eltérő, azonban általános probléma, hogy a feltérképezett és védett lelőhelyek aránya viszonylag kicsi. Ez részben magyarázható klimatikus és földrajzi okokkal is – nehezebb a dzsungelben vagy a rizsföldeken lelőhely-felderítést folytatni –, de részben azzal is, hogy ezeknek az államoknak nincsen megfelelően kiépített örökségvédelmi rendszere. Ugyanakkor a megismert régészeti lelőhelyek szinte azonnal

a műkincs-kereskedelemből profitáló személyek célkeresztjébe kerültek és kerülnek mindmáig, megfelelő védelem híján pedig hamar megkezdődik a kifosztásuk. A földek tulajdonosai a termelésen kívüli időszakokban busás összegekért bocsátják rendelkezésre földjeiket a kincskeresőknek.

Az indonéziai Joho falu (Közép-Jáva, Sukoharjo járás) határában, például mintegy öt évvel ez-

előtt került elő egy buddhista templomrom. A felfedezés híre azonnal elterjedt a műkincskereskedő bandák körében, és rögtön elkezdték a környékbeli gazdák földjeit bérbe venni. Egy-egy földdarabért napi szinten, akár 3 millió rúpiát is fizettek.

Ez az összeg azért is elképesztő, mert az indonéz átlagkereset havi 2–3 millió rúpia (250–300 USD). A leletek ugyanakkor gyakorta a múzeumokban sincsenek biztonságban: egy 2010-es jelentés szerint az indonéz múzeumokból legalább 9000 tárgy hiányzik. Gyakoriak a kültéri szobrok rongálásai és fosztogatásai is. Egy 1960-ban, a nyugat-jávai Cirebon közelében felfedezett hindu templom 80 szobrából jelenleg már 55 van nyilvántartva eltűntként.

E sorok szerzője 2014-ben tett látogatást az Indonéziában turistalátványosságnak számító Dieng-fennsíkon található templomkomplexumnál. A lenyűgöző építészeti emlékek védelme és állagmegóvása már akkor is roppant alacsony szinten állt. A kiegészítésből kimaradt faragványok a turisták által nem látogatott területeken vannak deponálva, melyek akár könnyen el is emelhetők.

Az indonéziai feketepiac volumenét jól illusztrálja, hogy a kelet-jávai partoknál, Lamongan járásban található hajóroncsból legalább 4,2 milliárd rúpia (ez kb. 310.000 USD) összegben értékesítettek számos kínai porcelántárgyat.

Stilizált női alakot ábrázoló terrakotta-szobor

A kereslet, a műtárgyak iránti éhség szinte kielégíthetetlen.

A leggyakrabban keresett tárgyak közé az alábbiak tartoznak:

- vallási jellegű faragványok, szobrok elsősorban nemesfémből, bronzból vagy kőből
- késő őskori bronztárgyak, elsősorban az úgynevezett Dong-son, Pejeng típusú dobok Jáváról és Baliról
- török, balták, lándzsák, viseleti díszek elsősorban Észak-Vietnam és Dél-Kína területéről
- kerámiatárgyak kínai, vietnami, thaiföldi műhelyekből
- a kézzel formált durva kerámia a kifejezetten nem kedvelt típusok közé tartozik, ez alól kivételt csak az északkelet-thaiföldi Ban Chiang-kultúra edényei képeznek
- ugyancsak népszerűek a zoomorf kisplasztikák Thaiföld középső részeiről és a kelet-jávai Majapahit-agyagfigurák
- kiemelkedően keresettek az egész régióból előkerülő gyöngyök (üvegből, drágakőből vagy féldrágakövekből)

Ban Chiang-edények Thaiföldről (Kr. e. 600–300)

A tárgyak értékesítése szintén nem ütközik különösebb nehézségekbe. A 21. században az interneten számos felület nyújt lehetőséget a régészeti leletek kereskedelmére. Vannak jelentősebb helyi piacok, melyeken köztudomásúan lehet ilyeneket is vásárolni. Ilyen például a Jalan Sulawesi (Sulawesi utca) Jakartában. De a tárgyakat akár közvetlenül is értékesíthetik a megtalálók, bár ez a ritkább. Sokkal gyakoribb, hogy egy összetett hálózat útján jut el a tárgy a falusi fosztogatótól a vidéket sorra járó felvásárlón át egy-egy komolyabb ügynökhöz, akitől akár nagyobb aukciósházakig is eljuthatnak a tárgyak. Fontos megemlíteni, hogy a műtárgyvásárlásokban gyakran – akár európai – régészek is részt vesznek, amikor egy-egy különlegesebb, a kutatási területükbe illő tárgyat kínálnak fel nekik megvásárlásra, így jutva közvetlenül különleges publikációs anyaghoz.

A láncolatban azonban érintve vannak hivatalnokok, állami tisztviselők, sőt egyházi személyek is, akik igen gyakran komoly kollektciókkal rendelkeznek. Etikai és morális szempontból ez a viselkedés egyértelműen elítélendő. Másrészt, mivel kontextus nélküli tárgyról van szó, ezért joggal merül fel, hogy mennyiben megbízható az az információ, amit egy-egy illegális kerekedő bocsát a kutató rendelkezésére.

◀ Terrakottaszobor egy aukciósház kínálatából (Majapahit Birodalom, 14–15. század)

Kontextus nélkül

A fentebb felvázolt problémák nemcsak annyiban vannak hatással a régészetre vagy a kultúrára, hogy vannak tárgyak, melyek eltűnnek és/vagy magángyűjteményekben kötnek ki, s ezért örökre elveszhetnek a nagyközönség vagy a tudósok számára, de ennél jóval komolyabb következményekkel is szembe kell nézni. A lelőhelyek fosztogatása ugyanis a lelőhelyek megsemmisülésével is jár. A helyiek ezeket a régészeti lelőhelyeket gyakorlatilag holdbéli tájjá változtatják. Bombatólcsérszerű gödreiket véletlenszerűen ássák bele a földbe, és csak az ép vagy értékesnek gondolt leleteket teszik el. Ezzel lényegében elpusztítják a lelőhely régészeti jelenségeit (rétegeket, tűzhelyeket, sírokat stb.). Az ilyen jellegű rablások gyakran generációk óta folyamatosan zajlanak. Thaiföld egyes tengerparti részein, melyek a korai kereskedelem kulcslelőhelyei (Khao Sam Kaeo, Chumphon), mára teljesen elpusztultak, megmentésük lényegében reménytelen. Bérénice Bellina, a terület egyik elismert régésze már felhívta a figyelmet arra is, hogy a fosztogatások a lelőhelyek kimerülése miatt a tengerparti területekről fokozatosan áttevedtek a hegyvidékekre, a barlangokba és a kereskedelmi utak mentén fekvő kisebb településekre. A folyamat megállíthatatlannak tűnik.

A kiemelt példák jól illusztrálják a helyzet súlyosságát, azonban hasonló esetek, folyamatok zajlanak szerte Délkelet-Ázsiában, és a megoldás egyelőre nem látható.

Ban Chiang-kultúra jellegzetes tárgya, ún. bronz „szedőkanál”
Thaiföldről (Kr. e. 300 – Kr. u. 200)

Hindu faragványok darabjai (Kalinga Királyság, 7. század, Dieng szentélykörzet, Indonézia) (fotó: F. Kovács Péter)

Megrongált Buddha-szobor (Mataram Királyság, 8. század, Borobudur, Indonézia) (fotó: F. Kovács Péter)

◀ Thaiföldi gyöngyök